

Gökdelenler

Olgusu ve İstanbul

Efe Korkut KURT*

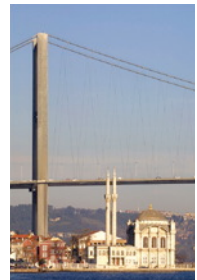
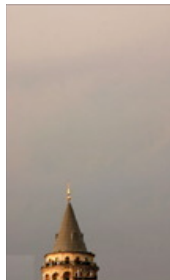
Gökdelenler:

Eski Babil'den bugüne insanoğlunun değişmeyen ütopyası göklere ulaşmanın veya göklerde yaşamanın son yüzyıldaki mad-desel karşılığı gökdelenler yaklaşık bir asırlık bir gecikme ile İstanbul için bir olgu olarak karşımıza çıktı. Elbette Batı'ya ve Batı sistemine bu derece yakın durmuş ve son yüzyılı aşkın süredir bu sistemin bir parçası olmaya kendini adanmış bir şehir için geniş anlamda "modernizm"ın, dar anlamda "modern mimari"nin etkileri İstanbul için çok yeni bir şey değil. Bugüne değin bu etki İstanbul'un tarihsel önemi ve güzelliğine yakışır özellikler taşımadı. Bilakis İstanbul'un eşsiz doğal ve tarihi yapısına ciddi zararlar verdiği söylenebilir.

Gökdelenler birçok yönden modern kent ve özellikle metropoller açısından çok önemli bir olgudur. Bu olguyu tanımamak ve yok saymak bana göre fazlasıyla romantik ve akıldışı bir duruş anlamına gelir. Burada gökdelenlere her yönüyle karşı duran bir bakışı kastediyorum. Yoksa gökdelenlerin bir kent için ne ifade ettiği, kent içindeki var oluşları ve de yaşanabilir ve estetik bir kent için nasıl organize edilerek ele alınmaları gerektiği önemlidir ve bu yazının içeriğini oluşturmaktadır.

Öncelikle gökdelenleri kent içindeki herhangi bir yapı veya mimari elemanlar ile bir göremeyiz. Gökdelenler fiziki büyüklükleri ile elbette kent için birer imaj ve silüet öğesidirler ve de kentin fonksiyonel işleyişi için etkileri olabilir ama bunların ötesinde bu uzun boylu görkemli yapıların hem kent hem de kentli için sembolik, siyasi ve toplumsal özellikleri vardır ve konunun bence esas önemli kısmı da burada yatar. Gökdelenleri sadece fizik-çevreye ve silüete olan etkileri ve yüzeysel bir mimari tarz konusu olarak ele alırsak bu dar ve eksik bir değerlendirme olur.

Her şeyden önce şunu söylemek gerekir ki, mimarinin ve kent mekanının bir dili vardır ve bu dil politiktir. Bu dil mimari yapıyı kent için bir plastik öğe niteliğine taşır. Bu dili kullanmak açısından da yüksek, iri ve merkezdeki yapıların plastik değer olarak kentin içindeki diğer yapılardan daha şanslı oldukları su götürmez. Bu durum mimarinin simgesel ve ideolojik gösterge rolünü neyin ve kimin oluşturacağı, yönlendireceği veya kullanacağı konusunu gündeme getirir. Bu da bize iktidar mekanizmasının böylesi bir gücün toplumsal sonuçlarını dikkatle ele almaya zorlar. Avrupa'nın büyük bölümünde geleneksel (sanayi öncesi) toplumda ekonomik ve siyasi iktidarı büyük ölçüde elinde tutmuş kilisenin yaptırdığı yüksek katedraller veya güçlü ailelerin İtalyan şehirlerindeki kuleleri bu ilişkiyi ortaya koymakta. Peki bugün, bütün bu yüksek yapıların sahipleri kimler? Bu yapılar sadece birer altyapı araçları mıdır? Bu soruların cevapları bizim bugün anladığımız anlamı ile kentin doğru tanımını yaptığımız zaman daha da açık bir şekilde ortaya

çıklar. Çağdaş anlamı ile kent, sanayi devrimi ile ortaya çıkmaya başlamış bir olgu. Kentler (İngiltere’de başlayarak) kapitalist yapının gelişimi, üretimin yoğunlaştığı alanlara eklenilen nüfus ile oluşmuşlar. Çağdaş anlamda kentin doğuşu ile gökdelenlerin ortaya çıkışı aynı sürecin bir parçası. Sanayi devrimi ile ortaya çıkan ekonomik yapı ile toplumsal iktidarın gücü sermaye-kapitale geçmiş ve teknolojik gelişmenin elvermesi (özellikle beton ve çelik teknolojisinin mimari tasarıma etkileri) ile yüksek katlı yapıların kapitalist sistem eliyle üretimi başlamıştır.

Bu gelişmeler, dönemi için (20.yy. başında) heyecan verici bir olgu idi. Özellikle dönemin aydın ve sanat çevreleri (Futuristler başta olmak üzere) tarafından bu yapılar teknolojinin, bilimin ve toplumsal gelişmenin göz kamaştırıcı abideleri olarak kutlandılar. Dönemin önde gelen mimarları ve tasarımcıları yeni teknolojilerle üretilecek yepyeni yaşam biçimleri ile geleceğe dönük umut dolu ütopyalar tasarladılar. Frank L. Wright’ın 1 mil yüksekliğinde binası veya Le Corbusier’in kenti ve yapıları birer makine olarak gördüğü “Machines for Living”i gibi. Elbette gökdelenler ütopya olmanın ötesinde rasyonel ve yeni kent düzeninin rant sistemi içerisinde kaçınılmaz olarak hızla üretildi. Yüzyılın başında Newyork ve Chicago başta olmak üzere Amerikan kentleri arasındaki rekabet küreselleşen kapitalizm ile yüzyılın ikinci yarısında Uzakdoğu’ya doğru kaydı ve dünyanın hemen her bölgesinde benzerleri üretilerek çağdaş kentlerin birbirine benzeyen ortak olgusu olarak hayata katıldılar. Bu sistem, dünyanın tamamı bir serbest pazar olmaya giderken kendi tüketim araçlarının mekansal, politik ve sembolik gereklerini kent mimarlığı üzerinden somutlaştırmaya devam etmektedir.

Peki bu devasa yapılar kentlere ve kullanıcılarına işlevsel anlamda ne sağladılar. Buna tek bir cevap vermek olanaksız elbet. Gökdelenlerin şehirden aldıklarından fazlasını şehre veremedikleri bir gerçek. Genellikle insanı ezen, kent mekanı üzerinde baskı kuran, insan ölçeğindeki kent mekanlarını ortadan kaldıran, insanları asansörler içine doldurup parçalayan özellikleri hep eleştiri konusu oldu. Diğer taraftan yeni dünyanın ihtiyaçları (konut, işyeri vs.) göz önüne alındığında gökdelenlerin bu gereksinimleri en rasyonel şekilde karşıladıkları su götürmez. Özellikle yeni dünya kentleri ve kent merkezleri açısından işlevsel teknolojik gelişmenin akılcı ve pragmatik çözümleri oldukları çok açık. Artan nüfus açısından baktığımızda (2050’de dünya nüfusunun iki katına çıkacağı öngörülmüyor) böylesi yapıların vazgeçilmez olacağı ortadadır.

İstanbul?

İstanbul 20.yüzyılda sermaye birikiminin sınırlı kaldığı ve 1950 ‘lere kadar resmi ideoloji tarafından kenara itilmiş bir kentti ve hacimli modern mimarlık örnekleri ancak bu yıllardan sonra ortaya çıkmaya başladı ve her zaman İstanbul’un eşsiz silueti, tarihi dokusu ve coğrafyası açısından tartışmalı bir konu oldu. İstanbul çok yönlü sosyo-ekonomik etkenlerle büyük bir iç göç dalgası ile büyük bir nüfus kazandı ve bu nüfus İstanbul toprağının çok büyük bir rant aracı haline gelmesine yol açtı. Bu büyük ekonomik etkinliğin siyasi sonuçları maalesef konunun İstanbul’da modern kentleşme- kentsel koruma ilişkileri bağlamında, demokratik ve bilimsel verilerle ele alınabilmesine pek fırsat vermedi. İstanbul’daki gelişme tutucu korumacılar ile yağmacı girişimciler arasındaki bir çatışma konusuna indirgendi. Bu, bugün dahil o kadar baskın bir olgu ki, İstanbul’un hızla artan gökdelenler konusu şu ana kadar belirttiğim simgesel, toplumsal ve işlevsel özelliklerini ele almaktan çok uzak bir irade(sizlik) ile ele alınıyor.

Ben İstanbul gibi bir metropolün gökdelenler olmadan var olmasını bir taraftan imkansız diğer taraftan da anlamsız buluyorum. Bu İstanbul’un gelecek perspektifi açısından da, dünya üzerindeki küresel sermaye merkezlerinden bir tanesi olmaya başlaması açısından da açıkça okunabilir. Yazının da başında belirttiğim gibi küresel sermaye-kapital ihtiyaç duyduğu fizik alt yapısını ve kendi ideolojik sembollerini İstanbul’da da üretmektedir ve üretmeye devam edecektir. Bu oluşumun İstanbul’a uzun vadede ne getirip ne götüreceğini kestirmek kolay değil. Ama sanırım; doğru yönlendirildiği ve planlandığı taktirde çağını, çağının mimari özellikleri ile birlikte kendi kimliğinin bir parçası olarak üretebilmesi İstanbul’u tarihi ile barışık bir şehir yapacaktır. Bu da güncel mimari olguları günün düşünsel, teknik ve estetik özelliklerini kullanarak ortaya koyması ile mümkün olabilir. Bugüne kadarki gelişme bunu yansıtır nitelikte olmamakla birlikte İstanbul’un dünya üzerindeki kültür odakları ile kurmaya başladığı git gide derinleşen etkileşim bu konuda umut vaat etmektedir.

Peki İstanbul büyük ölçekli böylesi bir dikey yapılaşma ile nasıl ilişki kurar, onunla nasıl bütünleşir? Bu İstanbul’un estetik kimliği açısından çok önemli bir konu. İstanbul büyük ölçekli ve geniş bir coğrafyaya dağılmış bir şehir ve bu coğrafyanın merkezini bir hat şeklinde boğaz oluşturuyor. İstanbul’un tarihi ve yapısal dokusu büyük ölçüde boğazın iki yakasına konumlanarak büyümüş. Bu da oluşmakta olan yüksek katlı yapıların boğaz ve çevresiyle kuracakları ilişki açısından da ele alınmalarına işaret ediyor. Daha açık belirtmek gerekirse gökdelenlerin konumu ve yükseklikleri boğaz ile kuracakları oran ve ilişki bağlamında ele alınmalıdır. Bu oranların boğazı ve var olan dokuyu ne kadar baskıladığı doğru lokasyon seçimi (Boğaza olan uzaklığı önemli bir konu) ile dikkatle ele alınırsa yatayda gelişmiş boğazın dikeyde yüksek yapılarla olumlu ve estetik bir kent silueti oluşturabileceğini düşünüyorum. Bugün yapılan tartışmalarında (gökdelenlerin yaratacağı alt yapı sorunları vs.) dar bir perspektif taşıdığını ve çok daha önemli noktaların tartışılmasını zorlaştırdığını belirtmek isterim.

İstanbul’un geleceğine gökdelenler açısından baktığımızda bana göre en önemli sorunsal küreselleşen dünyada İstanbul’un neyi temsil ettiği ve bu temsil gücünün mimari ve kentsel söylemi barındırıp barındırmayacağıdır. Bu söylem klasik kapitalizmin şehirlerinin birer artığı olarak sermaye hareketlerinin uğradığı tüm üçüncü dünya ülkelerinde mantar gibi ürettiği çağdışı bir yapılanma mı, yoksa demokratik ve çağdaş ideallerin perspektifinde şekillenmiş yepyeni bir ideolojik söylemin parçası olarak üretilmiş plastik öğeler olarak mı ortaya konulacaktır? Bu seçim veya gelişme İstanbul’un gelecekteki rolü ve güzelliği açısından belirleyici olacaktır.